

Türk Halı ve Düz Dokumaları Üzerine Tartışılması Önerilen Konular

The Subjects which are proposed to be Discussed
about Turkish Carpets and Flat Weavings

İsmail ÖZTÜRK*

ÖZET

Türk halı ve düz dokuma yaygılarına ilişkin yapılan yayınların, tacirler, gezginler, tarihçiler, sanat tarihçileri, sanatçılar, tasarımcılar, sosyal antropologlar, halkbilimciler, sosyologlar, ekonomistler, eğitimciler, ziraatçılar gibi farklı alanlarda çalışanlarca yapıldığı görülür. Bu alanda çalışanların yararlandıkları ana kaynakları, arkeolojik buluntular, tarihsel bilgi ve belgeler, gezginlerin, tacirlerin notları ve yaşayan örnekler oluşturmaktadır. Ülkemiz ve Türk Dünyası uzman ve araştırmacılarının konuya ilgi duymaları da çok gerilere gitmez. Buna karşın Türk Halı ve düz dokumalarına ilişkin küçümsemeyecek bir yayın birikimi oluşmuştur. Söz konusu yayınlarda genellikle bu dokumaların, tarihi, kullanım eşyası olarak insan yaşamındaki yeri, teknik – sanatsal özellikleri ve ticari boyutu konu edilmiştir.

Bu çalışmada, yayınlanmış kaynaklardaki bilgilerden giderek, Türk halı ve düz dokumalarının hem günümüz insanına hem de gelecek kuşaklara doğru aktarılmasında yapılması gerekenlerin tartışılması amaçlanmaktadır. Konu, bildiri içinde daha çok, kelime birikimi, kavram kargaşası ve yöresel ayrımların değişmesi yönünde tartışılacaktır. Bunun yanı sıra söz konusu dokumaların geleneksel yaşamın parçaları ve ticari mal olmaları da göz ardı edilmeyecektir.

Anahtar Kelimeler: Halı, kilim, düz dokumalar, geleneksel dokumalar, kavram kargaşası.

ABSTRACT

It is observed that publications on Turkish carpets and flat weavings are usually made by researchers from diverse fields such as merchants, travellers, historians, art historians, artists, designers, social anthropologists, sociologists, educators etc. These researchers' main sources are archeological remains, written historical documents, diaries of travellers and merchants. Although Turkish researchers' and specialists' interests on the subject do not go back to early times in our country, there is now a great number of publications written on Turkish carpets and flat weavings. The content of these publications are usually about the history, technical and artistic features of the weavings along with their commercial aspects in daily life.

In this paper, following the documents in published sources about Turkish carpets, it is intended to discuss the correct actions to be taken in transferring accurate information to next generations. Through the text, the main subject is discussed around vocabulary, conflicts in concepts and the change in regional differences. Furthermore, it is also considered that the so-called weavings are part of traditional lifestyle and are also commercial goods.

Keywords: Carpet, rug, flat weavings, traditional weavings, conflicts in concepts.

Geçmişten günümüze özellikle 20. yy. dan bu yana Türk halı ve düz dokuma yaygılarına ilişkin yapılan yayınların, tacirler, gezginler, tarihçiler, sanat tarihçileri, sanatçılar, tasarımcılar, sosyal antropologlar, halkbilimciler, sosyologlar, ekonomistler, eği-

* Prof., D.E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Başkanı, İzmir, e-posta: ismail.ozturk@deu.edu.tr

timciler, ziraatçılar gibi farklı alanlarda çalışanlarca yapıldığı görülür. Bu alanda çalışanların yararlandıkları ana kaynakları, arkeolojik buluntular, tarihsel bilgi ve belgeler, gezginlerin, tacirlerin notları ve yaşayan örnekler oluşturmaktadır. Yine bu alandaki yayınların ilkleri arasında bulunanların çoğunlukla yabancı yayınlar olduğu görülür. Ülkemiz ve Türk Dünyası uzman ve araştırmacılarının konuya ilgi duymaları da çok gerilere gitmez. Buna karşın Türk Halı ve düz dokumalarına ilişkin küçümsenemeyecek bir yayın birikimi oluşmuştur. Söz konusu yayınlarda genellikle bu dokumaların, tarihi, kullanım eşyası olarak insan yaşamındaki yeri, teknik – sanatsal özellikleri ve ticari boyutu konu edilmiştir.

Ülkemiz insanların günlük yaşamlarında kullanılan, daha çok kırsal alanda yani, köy yerleşmelerinde üretilen halı ve düz dokumaların ülkemiz coğrafyasındaki gelişimi ortaya doğru konulmalı ve bu dokumaların tarihsel süreçte Türklerle olan bağı kadar ticari ve sanatsal yönünün de tarihsel gelişimi tartışılmalıdır. Çünkü tarihsel süreçte dünyada oluşan gelişim ve değişimlerin doğal sonucu olarak dokumacılık alanında doğal değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerden bazıları sanayileşme, yeni buluşlar, gelişen toplumdaki değişime göre biçimlenen yeni üretimler olarak sıralanabilir. İnsan gücünden makine gücüne geçiş, iplik üretiminden dokumaya çok şeyleri değiştirmiştir. Kimyasal arayışlar yapay boyamayı getirmiş, sanayileşen toplumda ürün tasarımı kavramı gelişmiş ve tasarımcılar önem kazanmıştır¹.

Bu çalışmada, yayınlanmış kaynaklardaki bilgilerden giderek, Türk halı ve düz dokumalarının hem günümüz insanına hem de gelecek kuşaklara doğru aktarılmasında yapılması gerekenlerin tartışılması amaçlanmaktadır. Konu, bildiri içinde daha çok, kelime birikimi, kavram kargaşası ve yöresel ayrımların değişmesi yönünde tartışılacaktır. Bunun yanı sıra söz konusu dokumaların geleneksel yaşamın parçaları ve ticari mal olmaları da göz ardı edilmeyecektir.

Osmanlı İmparatorluğu sonrasında Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ile birlikte Türk tarihi, kültürü ve sanatına ilişkin yeni kurumlar oluşurken, geçmişten gelen birikimler de kayıt altına alınmıştır. 1940'lı-1950'li yıllara gelindiğinde halı ve düz dokumalar konusunda fikir üretecek Türk bilim, sanat insanları ve alanın uzmanları da araştırmalarını yayınlamaya başlamıştır. 1960'lı-70'li yıllarda bu alanda bilimsel toplantılar yapılmış, bildiriler yayınlanmıştır. 1970'li yıllardan bu yana konuya ilişkin kitap, makale ve bilimsel toplantılara sunulan bildiriler hızla çoğalmıştır.

¹ Geniş bilgi için bkz. İsmail Öztürk- Gonca Karavar, "1930'lardan Günümüze Türkiye'de Halı ve Düz dokumaları Niteleyen Kavramlardaki Değişim", *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu Bildiriler cilt:1, İzmir, 2006*, s.323.-329., Bekir Deniz, *Türk Dünyasında Halı ve Düz dokuma Yaygıları*. Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını Ankara, 2000, s.5.-18.

tır. Söz konusu yayınlarda alanın kelime hazinesi sürekli gelişmiş, ancak bir kavram kargaşası da beraberinde gelmiştir. Özellikle bu alanın üretim teknolojilerinden pazarlanmasına, hammaddesinden boyasına, bölgesel özelliklerinden desen özelliklerine, kullanılan kelime hazinesine yeni kelimeler eklenmiştir.

Türk halı ve düz dokumalarının adlandırılmasında kimi zaman üretildiği dönem veya üretildiği yer kimi zaman resmedilen tabloları yapan ressamın adı esas alınırken son dönemlerde desen özellikleri, üretim bölgeleri ve üzerlerindeki süslemelerden giderek yeni adlandırmalar yapılmaktadır. Yeni adlandırmalar, dokumalarda kullanılan motifler ve kompozisyonlara da yansımıştır².

Bu bağlamda konuya ticari yönden bakıldığında; 19.yy. sonlarına doğru sözü edilen dokumaların üretiminde kullanılan ipliklerin kimyasal boyalarla boyanması, yeni tasarımların desen kâğıdına hazırlanarak atölyelerde dokunması gibi konular, özellikle Türk halıcılığının kalitesinde ve yöresel özelliklerinde önemli değişimlere neden olduğu görülür.

Türk halı ve düz dokumalarına ilişkin son 20 yılda yapılan yayınlarda 1990 öncesi bilgilerle, 1990 sonrası bilgiler, atıflarla birbirleri ile buluşturulurken, dokumaların ülke genelindeki yerel bilgileri ile yayınlarda yer alan bilgilerde dil birliği sağlanamamıştır. Bunun belli başlı nedenleri arasında, araştırmacıların önceki yayınlardaki bilgilerin eksiklerini araştırmadan yeni yayınlara aktarmaları yer almaktadır. Söz konusu eksik bilgilerin yeni yayınlara aktarılması yanlışların ve kavram kargaşasının devam etmesinde etken olmuştur. Bu nedenle sonraki kuşaklarda bu dokumaların kullanım eşyası olarak insan yaşamındaki yerinin ve teknik özelliklerinin doğru algılanmasını sağlamak bakımından eksiklerin giderilmesi için ne yapılacağı tartışılması gerekir.

Halı ve düz dokumalara ilişkin ülkemiz araştırmacılarınca hazırlanan ilk yayınlarda bu dokumaları açıklayan bilgiler, yöresel araştırmaların azlığı ve dolayısı ile yerel deyimlerin yeterince bilinmemesi nedeni ile teknik ve kullanım alanına yönelik tanımlamalarla sınırlı kalmıştır. Ticari amaca dönük üretimlerdeki tanımlamalarla toplumun kendi gereksinimleri için üretilen ve günlük yaşam içinde kullanım alanı bulan üretimlerdeki tanımlamalar zamanla birbirinin içine girdiğinden halı ve düz dokumaların hem üretimine hem de kullanımına ilişkin adlandırmalarda ortak dilin oluşması güçleşmiştir. Ülkemizde konuya ilişkin bazı öncü yayınlardan üçünde, bu konuda şu bilgiler yer almaktadır.

Celal Esad Arseven'in Sanat Ansiklopedisi 2.cil-dinde halı şöyle tanımlanıyor. "Halı yere yaymak ve

² Geniş bilgi için bkz. İsmail Öztürk- Gonca Karavar, "1930'lardan Günümüze Türkiye'de Halı ve Düz dokumaları Niteleyen Kavramlardaki Değişim", *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu Bildiriler cilt:1, İzmir, 2006*, s.323.-328.

duvarları kaplamak için örme veya düğümler bağlamak suretiyle yünden veya ipekten dokunan muhtelif boyda örtülerdir. (Fransızca tapis) ...

Halılar, yapılış tarzına göre başlıca iki türe ayrılır. Birisi dokuma halı (Fransızca tapis tissé) diğeri örme halı (Fransızca Tapis noué) dir. Dokuma halılara kilim denir...³

1940'lı yıllara geldiğinde Kenan Özbel⁴ yayınlarında cicim, sili, kilim ve halı farkına değinerek bu konularda şu bilgilere yer veriyor: "Yabancı dillerde kilimlere de halı adı verilmektedir. Bu iki dokuma arasındaki farkı: Dokuma halı= kilim, ilmiikli halı= halı olarak ayrı ayrı terim kullanarak belirtirler. Anadolu'da gerek halk, gerek bunun ticaretiyle meşgul olanların dilinde böyle bir ayırmaya rastlanmaz... Halı, Kilimlere ilmek atılmak suretiyle daha sık ve daha dayanıklı, istenilen süslerin daha kolay yapılması fikri ile meydana gelmiştir... Anadolu halıları imal edildikleri muhitlere göre gruplara ayrılır. Bunlar da; saray, tüccar ve ev halıları olarak üç grupta incelenebilir."⁵

Oktay Aslanapa ve Yusuf Durul'un birlikte hazırladıkları "Selçuklu Halıları" kitabında halıya ilişkin şu bilgilere yer verilmektedir. "Yüzu muhtelif desenlerle süslü, yere yaymak, mobilya üstüne serilmek ve duvarlara süs olarak asılmak için yapılan örme veya düğümlü, çeşitli büyüklükteki örtülere halı adı verilir... Halılar yapılış tarzlarına göre başlıca iki çeşide ayrılır. Biri dokuma halı, öteki örme halıdır. Dokuma halılara kilim denir."⁶

Araştırma kapsamında değerlendirmeye alınan yayınlarda karşılaşılan bilgi değişiklikleri bu alanda ki bazı sorunları karşımıza çıkarmaktadır. Bunlardan

³ Celal Esad Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*, cilt 2, dördüncü baskı, İstanbul 1983, Milli Eğitim Basımevi, s.673.-676.

Halılar, büyüklüklerine ve kullanılacakları yere göre de neville ayrıılır. Sözelimi, döşek halısı, yer halısı, minder halısı, duvar halısı, namaz halısı (seccade) gibi. Bir odayı döşemek için kullanılan halı takımları ekseriya dört parçadan ibaret olur ki bunlardan odanın ortasına konulana orta halısı veya meyane, iki yanlara konulan uzun halılara kenar halısı veya kenare ve pencereler önünde sedirin bulunduğu tarafa konulana da baş halı veya serendaz denir. Bunların dördüne deste tabir olunur.

⁴ Kenan Özbel, *Cicim ve Sili*, Ankara 1947, s. 6.-7; *Anadolu Kilimleri*. Ankara 1947; "*Anadolu Halı Seccadeleri*, Ankara 1949; *Anadolu Tefriş Halıları*, Ankara, 1949.

⁵ Kenan Özbel, *Anadolu Tefriş Halıları*, Ankara, 1949, s. 5-8
"Bir evin tefrişini temin eden halılar, taban, sedir, yastık, yol, minder ve parçalardan ibarettir. Bunların tümüne veya bir oda için kullanılanlarına takım adı verilir... Türk evlerinin inşa ve dahili teşkilatlarına göre kullanılan halıları tefriş halıları adı altında sınıflandırmaya çalışılmaktadır... Yere serilen halıların umumuna taban halıları denir. Ayak halıları, biri saf nail adı verdiğimiz kısma (ayakkabılık) diğeri de saf nail'den odaya girilince kapı önüne serilir. Cihannüma halıları, evlerin cihannüma adı verilen yazlık kısmına serilen bir tür taban halısı diyebiliriz. Sedir halıları, odanın oturmaya mahsus ve zeminden 20-30 cm. yüksekliğinde ve 50-70 cm. eninde yapılan yerlerine kerevit ya da sedir denir. Bu sedirin üzerine serilen halılara sedir halısı denir. Kenan Özbel, *Anadolu Halı Seccadeleri*. Ankara 1949, s.5-8.

⁶ Oktay Aslanapa - Yusuf Durul, *Selçuklu Halıları (Başlangıçtan 16.y.y. Ortalarına Kadar Türk Halı Sanatı.)* İstanbul 1973, s.12.

ilki ve en önemlisi; yöresel deyimleri karşılayan ortak bir terminolojinin belirlenememiş olmasıdır.

Yine bu alanda yapılan ilk yayınlarda, belki de o dönemde konuya ilişkin kaynak ve dolayısı ile bilgi azlığı nedeni ile halı ve düz dokumaların tanımlamalarının teknik anlamda ürünü nitelendirmediği görülmektedir. Eksik olarak nitelendirilen bilgiler arasında öncelikli halıda düğüm ve kalite konusu gelmektedir. Sözelimi, halının desimetre karesindeki düğüm sayısı verilirken 10 cm²'de şu kadar düğüm var denilmektedir. Oysa 1dm² 100cm²'dir. Halı düğümlerinin çizimleri ilk yayınlarda yanlış yer almış ama sonraki yayınlarda hep bu yanlış sürdüğü için ancak son yıllarda düzeltmeye gidilebilmiştir. Bu da, konuya ilişkin alan araştırmalarının çok geç başlamış olduğunu göstermektedir.

Aynı biçimde kilim, cicim, sili, sumak, palaz gibi dokumalar ancak 1980'lerden sonra dokuma teknikleri açısından daha detaylı ele alınabilmiş ve konuya daha analitik bir bakış açısı getirilmiştir. Belkis Acar (Balpınar)'ın, "Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar" (İstanbul 1975) ve "Kilim, Cicim, Zili, Sumak (Türk Düz Dokuma Yaygıları) (İstanbul 1982)." adlı kitaplarındaki sınıflandırma ve çizimler (ki bu çizimler doğru) sonraki yayınlara aynen aktarılmıştır. Bu da kilim ve diğer düz dokumaların yerel adlarından ayrışmasına ve yeni bir kavram kargaşasına neden olmuştur.

Burada söylenmek istenen, 1930'lu yıllarda ülkemizde halı ve diğer geleneksel dokumalara ilişkin önceden yapılmış yayınların, dolayısıyla bilgilerin azlığı nedeniyle, bu alanda ilk yayınları yapan araştırmacıların güçlükleri olmuştur. Bu güçlükler bir de dokumanın teknolojisine ilişkin bilgi üretecek uzman ve yerel araştırmaların azlığı eklenince, birtakım hatalı bilgiler ve çizimler ilk yayınlarda yer almıştır. Daha sonraları bu alanda yayın yapanlar, uzun süre sözü edilen bu yayınlardan yararlandıkları için kimi hatalı bilgi ve çizimleri de sonraki kuşaklara taşımışlardır. Ülkemizde sözü edilen yayınların yapıldığı tarihlerden bugüne, konulardaki değişim ve günümüzde nasıl bir yaşam biçimi oluştuğu konuları da kimi yayınlarda göz ardı edilmiş ve bu nedenle doğru saptamalar güçleşmiştir. Ülkemizde yaşam biçimi değiştiğçe kullanılan tekstil ürünleri yeni biçimlere dönüşmüş, eskilere yeni işlevler verilmiştir. Bu değişim doğru izlenemezse tekstil ürünlerindeki değişim yakalanamaz.

Yine karşılaştığımız bir diğer sorun, halı ve düz dokumaları desen açısından ele alan bazı yayınlarda, motiflerin geçmişine yönelik bilgiler arama çabaları, halk arasında var olan bölgesel bilgilerin derlenip doğru değerlendirilememesi, kimi zaman da motiflerin günümüzden bir şeye benzetilmesi, kavram kargaşasına neden olmuştur. Sonuçta, bu alanda tartışılmalı birçok bilgi üretilmiştir. Tartışmaların özünü halı ve düz dokumalardaki motiflere geçmişte var olduğu düşünülen simgesel anlamlar yüklemek veya bazı motifleri bir şeye benzetme çabala-

rı oluşturmaktadır. Oysa geleneksel dokumalara ilişkin araştırmalar, çoğunlukla, son yüzyıllık bir dönemi kapsamaktadır. Türk toplumunun yaşamında tekstil ürünlerinin yeri ise binlerce yılla ifade edilmektedir. Elimizde de bu binlerce yılda Türklerin yaşamında halı ve düz dokumalarının yerini açıklayan o günlerden bu güne birbirlerini izleyen bir özel yayın, sözlük ve ansiklopedi de yoktur. Konuya ilişkin bilgiler, daha çok sözlü aktarımlarda, arkeolojik buluntularda, yazının kullanımından bugüne kimi yazılı belgelerde yer almaktadır. Günümüze ulaşan bu tür bilgilerin içinden, geleneksel Türk tekstiline ilişkin bilgilerin çıkarılması ve çözümlenmesi, günümüzdeki örnekleri ile karşılaştırmalarının yapılabilmesi birçok bilim dalını, tasarım ve sanat alanını ilgilendirdiği için oldukça zor bir iştir. Buna karşın halı, kilim, cicim, sili gibi geleneksel dokumalardaki motiflere ve kompozisyonlara ilişkin geçmişe yönelik bazı benzetmeler oldukça yaygındır ve bu benzetmeler çok tartışmalıdır. Sözgelimi batı Anadolu halıcılığındaki 19.yy.da gelişen girişimlerin getirdiği değişim de ve halı pazarlayan firmalarda çalışan rehberlerin söylediklerinde olduğu gibi.

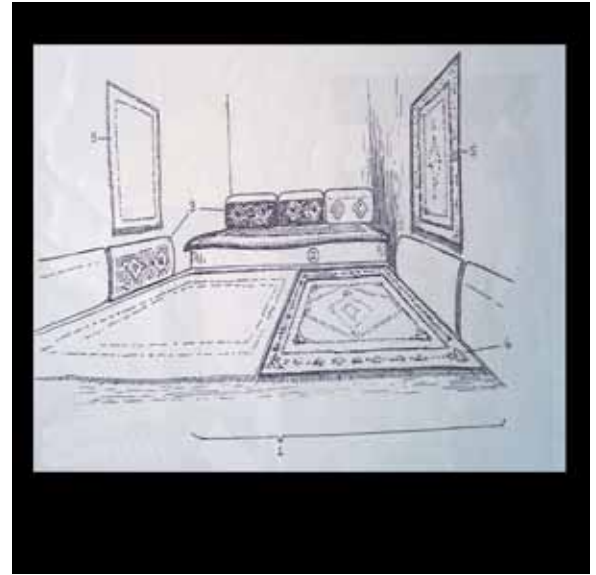
19. yüzyıl üçüncü çeyreğinden itibaren Batı Anadolu'da ticari amaçla üretilen halılarda, boyar madde kullanımında meydana gelen değişikliği takiben renk, desen ve kompozisyon özelliklerinde de bazı farklılıklar meydana gelmiştir. 1890 yılından itibaren, Batı Anadolu'da Avrupa işçi sınıfının beğenebileceği desenlerde, düşük maliyetli halılar dokutmaya başlamışlardır. Bu tip halıların desenleri, Avrupalı sanatçılar tarafından kendi sanatlarına özgü motif ve kompozisyonlarla kendi zevklerine göre yorumlanarak yapılmış ve kareli kâğıtlara çizilmiştir. Bu nedenle, Barok, İran, Kafkas, Afgan, Hint ve Çin desenleri 19. yüzyılın sonundan itibaren yaygın olarak Batı Anadolu halıcılığına girmiştir. Tüm bu olumsuzluklara ek olarak 1908 yılında fiilen faaliyete başlayan Şark Halı Kumpanyası, (Oriental Carpet Manufactures) yabancı olan desenleri dokutmanın yanı sıra yörelere ait motifleri birbiri ile karıştırarak yörel özelliklerin bozulmasına neden olmuştur⁷.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında İngiliz şirketler tarafından Kula'da, Lâdik, Kırşehir, Mucur, Gördes ve Bergama yörelerine ait halılar da dokutulmuştur. Bunun sonucu olarak bu yörelere ait halı motifleri daha sonra üretilen birçok Kula halı-

sında kullanılmaya başlanmıştır⁸. Benzer bir durum Gördes'te de göze çarpmaktadır. Kırşehir, Mucur vb. yörelerin halıları Gördes'te de dokunmaya başlanmıştır. Bu halıların desenleri bir süre sonra geleneksel Gördes halısı deseni haline gelmiştir. Ayrıca o dönemde bir grup halıya Avrupalıların beğeneceği tarzda motifler eklenmiş ve yeni Gördes halısı tipleri oluşturulmuştur. Bu halılar Çakıroğlu, Mecidi, Kayme adları ile anılmaktadır⁹. Bu gibi yeni halı örnekleri, İzmir Limanı'ndan *Smyrna Halıları* adı ile Avrupa ve Amerika'ya ihraç edilmiştir¹⁰.

Ayrıca, Türk kültürü içinde önemli yeri olan, aynı zamanda sözlü kültürümüzle bugünlere taşınan bilgilerden yeterince haberdar olmayan, özellikle yabancı araştırmacıların yayınlarında yapılan yanlışlar da dikkate alınması gerekenler arasındadır

Sonuç olarak bizlere ve bizden gelen kuşaklara düşen görevler arasında, bu alanda ortak dile ulaşma çabalarını yoğunlaştırmak ve önceki yayınlardaki, özellikle de yabancı yayınlardaki bilgi eksikliklerini düzeltmeye özen göstermek olmalıdır.

Çizim 1. Aksaray'ın Yenikent kasabasından oturma odası düzeni 1. Seki Altı

2. Divan (pars) Halısı
3. Yastıklar (halı veya düz dokuma olabilir)
4. Sergi Halısı (halı, keçe veya düz dokuma olabilir)
5. Namazlağa (halı ve düz dokuma olabilir.)

⁷ Geniş bilgi için bkz.

Orhan Kurmuş, *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, İstanbul 1977, s.146.

İsmail Öztürk - Elvan Anmaç; "Regionally Different Traditional Turkish Carpets and the New Appearances They Gained in 19th Century", *13th ETN (European Textile Network) Conference, 15-17 September 2005*, İzmir, poster presentation.

Sabri Yetkin, "Karşıt İki Kıyıda Sanatsal Üretim(Halı) Pazarlanma Rekabeti ve Bu Alandaki Milliyetçi Tartışmalar". *2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1999, Kültür Bakanlığı Yayınları: 2301, s.313.-328.

⁸ Bekir Deniz, "Kula Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, Yıl:11, Sayı:43, İzmir, s. 6.

⁹ Bekir Deniz, "Gördes Halıları", *Bilim Birlik Başarı*, Yıl:12, Sayı:45, İzmir, s. 18.-19; İsmail Öztürk-Öznu Aydın, "Türk Halıcılığının Tarihsel Gelişimi ve Gördes Halıları", *Türkiyemiz*, Mayıs 1994, Yıl:24, Sayı:72, İstanbul, s. 30.

¹⁰ Geniş bilgi için bkz. İsmail Öztürk-Elvan Anmaç-Filiz Adıgüzel, "The Effect of Carpet Trade Between The Ottoman Empire and Great Britain on West Anatolian Carpet Designs", *Textile Society of America 9th Biennial Symposium 2004*, s. 79-88; İsmail Öztürk-Elvan Anmaç, "İzmir'in Batı Anadolu Halıcılığındaki Yeri", *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, İzmir Mart 2001, S. 3, s.126; Bekir Deniz, "Osmanlı Dönemi Halıları", *Osmanlı*, cilt 11, Ankara 1999, s.389.

Foto 1. Duvara asılı halılar - Yenikent Kasabası / Aksaray

Foto 2. Bir Beypazarı evinde namaz odası – Ankara

Foto 3. Duvara asılı düz dokumalar – Yenikent Kasabası / Aksaray

Kaynaklar

- Acar (Balpınar), Belkıs (1975), *Kilim ve Düz Dokuma Yayımları*, İstanbul: Apa Ofset Basımevi, Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi 3.
- Acar (Balpınar), Belkıs (1982), *Kilim, Cıcim, Zili, Sumak, Türk Düz Dokuma Yayımları*, İstanbul: Çeltüt Matbaacılık Sanayi ve Tic A.Ş., Eren Yayınları No:3, Sanat Dizisi No:1.
- Anatolian Kilims I.* (1995), Ankara: Dumat Ofset Ltd. (001-100 No'lu Kilim Fotoğrafları), T.C. Kültür Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü.
- Anatolian Kilims II.* (1995), Ankara: Dumat Ofset Ltd., (101-200 No'lu Kilim Fotoğrafları), T.C.Kültür Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü.
- Aslanapa, Prof. Dr. Oktay (1972), *Türk Halı Sanatı*, İstanbul: Binbirdirek Matbaacılık Sanayi A.Ş. Basımevi, Yapı ve Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri.
- Aslanapa, Prof. Dr. Oktay, *Türk Sanatı (Selçuk ve Osmanlı Devri Halıları, Çini ve Minyatür Sanatı)* İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları A.Ş.
- Aslanapa, Oktay (1987), *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, İstanbul: Çeltüt Matbaası, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık.
- Aslanapa, Prof. Dr. Oktay - Durul, Yusuf (1973), *Selçuklu Halıları (Başlangıçtan 16. yy. Ortalarına Kadar Türk Halı Sanatı.)* İstanbul: Apa Ofset Basımevi, Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi:2.
- Atalay, Besim (1968), *Türk Halıcılığı ve Uşak Halıları*. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ayata, Sencer (1987) *Kapitalizm ve Küçük Üreticilik-Türkiye'de Halı Dokumacılığı*, Ankara: Maya Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti., Yurt Yayınları, No:15, Türkiye Araştırmaları Dizisi:14.
- V. Vakıf Haftası Halıcılık Semineri* (1988), *Türk El Halıcılığının Sorunları ve Çözüm Yolları*, Ankara, Türkiye Kalkınma Vakfı.
- 1. Milletlerarası Türk Halı Kongresi Tebliğ Özetleri (07-14 Ekim 1984)*, (1984), İstanbul: Ak Reklamcılık.
- 1. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri (18-21 Kasım 1981)*, (1984), Hazl.: İsmail Öztürk, İzmir: Müh.-Mim. Fak. Matbaası, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları No:18.
- 1. Uluslararası Eşme Kilim Festivali. Türkiye Kilimciliğinin Üretim ve Pazarlama Sorunları Sempozyumu (13-14 Mayıs 1994 Eşme-Uşak)*, (1995), Ankara: Turizm Geliştirme Vakfı Yayını.
- 1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri* (1977), 5.cilt Etnografya, Ankara: Akın Matbaası, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 22, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:7.
- Curatola, Giovanni (1985), *Tapetti*, Italy.
- Deniz, Bekir (1998), *Ayvacak (Çanak kale) Yöresi Düz Dokuma Yayımları (Kilim-Cıcim-Zili)*. Ankara: Dumat Ofset, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi.
- Deniz, Bekir (2000), *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yayımları*, Ankara, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 215.
- Dirik, Kazım (1938), *Eski ve Yeni Türk Halıcılığı ve Cihan Halı Tipleri Panoraması* İstanbul: Alaeddin Kral Basımevi, Halıcılık Kongresi Münasebetiyle İktisat Vekaletince Bastırılmıştır, İktisat Vekaleti Yayını.
- Diyarbakırlı, Nejat (1972), *Hun Sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları.
- Durul, Yusuf (1969), *Baraj Gölü Çevresi Dokuma Sanatları*. Ankara: T.T.K. Basımevi, ODTÜ Keban Projesi Yayınları Seri:2, Etnografya Araştırmaları Yayın:1.
- Durul, Yusuf (1977), *Yörük Kilimleri (Niğde Yöresi)*, İstanbul: Apa Ofset, Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi:6.
- Durul, Yusuf (1980), *Anadolu Kilimlerinden Örnekler*, 2. baskı, İstanbul: Grafik Sanatlar Matb. ve Ambalaj San. A.Ş., Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi 13.

- Durul, Yusuf (1987), *Türk Kilim Motifleri*, Ankara: Ankara Üniv. Basımevi, Türk Kültürünü Araştır. Enst. Yay.: 62, seri:V, S. A.3.
- Erbek, Güran (1988), *Kilim Catalogue No.1*. İstanbul: Ana Basım A.Ş. *Erdem (Halı Özel Sayısı I)* (1999), cilt:10, sayı: 28, 10.
- Erdem (Halı Özel Sayısı II)* (1999), cilt:10, sayı: 29, 10.
- Erdem (Halı Özel Sayısı III)* (1999), cilt:10, sayı: 30, 10.
- Erdmann, Kurt (1957), *Der Türkische Teppich des 15 Jahrhunderts. 15. Asır Türk Halısı*, Çev.: Haldun Taner, İstanbul: Maarif Basımevi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları:715.
- Eski Türk Halılarından ve Kilimlerinden Örnekler-Samples of the Old Turkish Carpets and Kilims* (1961), İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, Sümerbank Genel Müdürlüğü.
- Eşberk, Tevfik (1939), *Türkiye'de Köylü El Sanatlarının Mahiyeti ve Ehemmiyeti*, Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Çalışmalarından, s. 44.
- Gantzorn, Volkmar (1998), *Oriental Carpets*, Taschen.
- Görgünay, Neriman (1976), *Doğu Yöresi Halıları*. Ankara: Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 163, Sanat Dizisi:23.
- Görgünay, Prof. Dr. Neriman (1984), *Doğu Anadolu Köy Halılarının Kalite ve Desenleri*. Ankara, Tarım-Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Md.'lüğü.
- Gülgönen, Ayan (1997), *17.-19.Yüzyıl Konya Kapadokya Halıları*, İstanbul: Mas Matbaası, (Bu kitap 27 Eylül 30 Ekim 1997 tarihleri arasında T.C. Kültür Bakanlığı Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde gerçekleştirilen sergi dolayısıyla yayınlanmıştır.)
- Güngör, Hulusi (1984), *Türk Halıları*. I. cilt, İstanbul: Keskin Color Basımevi, Türk Halıları Serisi: Çanakale Bölgesi Halıları.
- Haack, Hermann (1975), *Doğu Halıları*. Çev.: Neriman Girişken, Ankara: Baylan Matb., Atatürk Üniv. Yayınları No:404, Ziraat Fak. Yay. No:193, Tercüme Yayınları No:16.
- İşıksaçan, Güngör (1964), *Batı Anadolu'nun Başlıca Halı Merkezlerinde İmal Edilen Halıların Desen ve Kaliteleri Üzerinde Araştırmalar*, (Doktora Tezi) İzmir: Ege Üniv. Matb., Ege Üniv. Ziraat Fak. Yay. No:91.
- Karapınar Tülü Carpets*. (1989), Hazl.: Ferit Edgü, İstanbul: Ada Yayınları.
- Kaya, M.K. (1999), *Milli Saraylar Koleksiyonunda Hereke Dokumaları ve Halıları*. İstanbul: T.B.M.M.:illi Saraylar Daire Başkanlığı Yayını.
- Kırşehir Vilayetinde Halıcılık-Kilimcilik-Yapağı-Tiftik* (1959), Ankara: Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matb., Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını.
- Kızıoğlu, Neriman Görgünay (1994), *Eşme Kilimleri*, Ankara: Canteğin Matbaacılık ve Yayıncılık Tic. Ltd. Şti., Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Koç, Mustafa (1954), *Isparta Halıcılık Albümü*, İstanbul: Şevket Ünal Matbaası.
- Kotan, Vasfi: *Türkiye'de Halıcılık* (1949), İstanbul: Marifet Basımevi, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Neşriyatından Seri:2, No:5.
- Küçükerman, Önder (1987), *Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası, Saraydan Hereke'ye Ciden Yol*, İstanbul.
- Küçükerman, Önder (1990), *Batı Anadolu'daki Türk Halıcılık Geleneği İçinde İzmir Limanı ve Isparta Halı Fabrikası*, İstanbul: Cömertler Matbaası.
- Küçükkurt, Ülkü: *İzmir Etnografya Müzesinde Bulunan Çeşitli Yörelere Ait Halı ve Kilimler* (1999), Afyon: Uyum Ajans, Afyon Kocatepe Üniv., Yay. No.22.
- Milletlerarası 1.Türk Sanatları Kongresi (19-24 Ekim 1959 - Ankara)*, (1962), Hazırlayanlar: Ord. Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin, Kamer Ağaoğlu, Mahmut Akok, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları:7.
- Ölçer, Nazan (1988), *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Kilimler*. İstanbul: Çeltüt Matbaacılık Sanayi ve Ticaret A.Ş., Eren Yayıncılık.
- Özbel, Kenan (1949), *Anadolu Tefriş Halıları*, Ankara: Ulus Basımevi, Kılavuz Kitaplar: 23, El Sanatları: 12.
- Özbel, Kenan (1949), *Anadolu Halı Seccadeleri*. Ankara: Ulus Basımevi, Kılavuz Kitaplar: 22, El Sanatları: 11.
- Özbel, Kenan (1947), *Cicim ve Sili*, Ankara, Kılavuz Kitaplar: 17, El Sanatları: 7.
- Özbel, Kenan (1948), *Anadolu Kilimleri*, Ankara, Kılavuz Kitaplar: 22, El Sanatları: 9.
- Öztürk, Yeşim (1992), *Balıkesir-Sındırgı Yöresi Yağcıbedir Halıları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1395, Tanıtma Eserleri Dizisi: 20.
- Sümerbank Dergisi Halı Semineri Özel Sayısı* (1965), C. 5, S. 49-52, s. 7-10.
- Sümerbank Halı Desenleri Kataloğu* (1965), İstanbul: Apa Ofset Basımevi.
- Tanrıya Adanmış Halılar – Transilvanya Kiliselerinde Anadolu Halıları 1500 – 1750*. Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, 19 Nisan – 19 Ağustos 2007. (Katalog)
- Tekçe, E. Fuat (1993), *Pazırık, Altaylardan Bir Halının Öyküsü*, Ankara: Levent Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık Tic. Ltd. Şti., Kültür Bakanlığı Yayınları:1542, Yayınlar Dairesi Başkanlığı Sanat-Sanat Tarihi Dizisi: 64-5.
- Turkish Handwoven Carpets Catalogue No. 1*, (1987), Hazl.: Güran Erbek, Ankara: Ünal Ofset, 2. Baskı Mayıs 1992, Sevinç Matb., T.C. Kültür Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü.
- Turkish Handwoven Carpets Catalogue No. 2*, (1988), Hazl.: Güran Erbek, İstanbul, 2. baskı Haziran 1992. Sevinç Matb., T.C. Kültür Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü.
- Turkish Handwoven Carpets Catalogue No. 3*, (1990), İstanbul: Ana Basım A.Ş.; 2. baskı (1992), Sevinç Matb., T.C. Kültür Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü.
- Turkish Handwoven Carpets Catalogue No. 4*, (1990), İstanbul: Ana Basım A.Ş., T.C. Kültür Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü.
- Turkish Handwoven Carpets Catalogue No.5* (1995), Ankara: Pelin Ofset Ltd., (Güran Erbek Anısına), T.C. Kültür Bakanlığı Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü.
- Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi (Türk Halıları Özel Sayısı)*, (1984), S. 32.
- Not: Bu sayıda 7-14 Ekim 1984 tarihleri arasında İstanbul'da yapılan I. Milletlerarası Türk Halı Kongresine sunulan bildiri-lerden bazılarına yer verilmiştir.
- Türk Soylu Halkların Halı, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, (27-31 Mayıs 1996 Kayseri)*, (1998) Hazl.: Dr. Azize Aktaş Yasa, Serap Leloğlu Ünal, Şebnem Ercebeci, Erol Kalender, Ankara: Varan Matbaacılık, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını:155, Kongre ve Sempozyum Bildirileri Dizisi: 11.
- Türkiye'de Halıcılık* (1959), Ankara: Doğu Ltd. Şti. Matbaacılık, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği.
- Yalman (Yalkın), Ali Rıza (1977), *Cenupta Türkmen Oymakları*, 2 cilt, Hazl.: Sabahat Emir, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 256, Kültür Eserleri: 14.
- Yetkin, Şerare (1974), *Türk Halı Sanatı*, İstanbul: Çeltüt Matbaacılık Koll. Şti.; 2. basım (1991), Ankara: Tisa Matbaacılık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları:150, Sanat Serisi: 20.